

V úvaze »Weltwirtschaftskrisis und deutsche Agrarnot« (Arbeiten der Leipziger ökonomischen Sozietät) píše profesor Schultze: »Dovolte, abych na konci upozornil krátce na několik možností odpomoci. Vidím ji ve snížení výrobních nákladů, v odbourání daní a dopravních tarifů, v racionalisaci veřejného finančního hospodářství, v obmezení nákladů odbytových a v lepší organisaci odbytu.«

Prof. Dr. Ernst Schultze navrhuje dále na zmírnění krise: »Mohlo by býti jen výhodným, kdyby část podpor nevyplácela se nezaměstnaným v penězích, nýbrž dávala se jim ve formě poukázek na požívatinu.«

Tyto poslední řádky ze spisu prof. Schultzeho připomínají mi knihu, která vyšla asi před 30 roky v Paříži pod titulem »Le pain gratuit«. Různí autoři, orientovaní nejenom nalevo, nýbrž i napravo, navrhovali v ní, aby bída byla zmírňována rozdělením chleba. Uvedená kniha nevyvolala tehdy ve veřejnosti zájmu. Dnes jest tomu jinak. Počet nezaměstnaných jednak silně stoupl a pojištění pro případ nezaměstnanosti pohlcuje v Anglii a v Německu obrovské sumy, jednak jsou zásoby obilí tak značné, že na př. v balkánských zemích je nemají už kam uložit. Přes to však se nerozděluje chudině chléb a kapitalisté raději topí kukuřicí nebo ničí veliká množství kávy a jiných produktů, aby vyháněli ceny do výše.

Musí proto dnešní kapitalistické výdělkářské hospodářství udělati místo hospodářství družstevnímu.

DR. ALFRED FUCHS:

PENÍZE V POLITICE.

Z CHYSTANÉ KNIHY »CHYTROST ČI MOUDROST V POLITICE«.

Velmi důležitou otázkou týkající se problému »Chytrost či moudrost v politice« jest i problém působení peněz v politice. Zvláště v dnešní době hospodářské krise, kdy se téměř vše točí kolem problémů finančních a hospodářských, jest třeba si dáti otázku o politickém vlivu peněz. I o tomto problému existuje již celá literatura, jmenuji na př. známou knihu Lewinson-Morusovu. Právě z této studie vyplývá však, že »peníze« nemohou vykonávati onu nepodmíněnou moc, jak se obecně myslí. »Mezinárodní finance i se svými národními odbočkami jsou příliš chudé, aby mohl svět býti ovládnut toliko penězi, i když se vydávají značné peníze za propagandu duševně zamořující. Politika financovaná mezinárodním kapitálem se zakládá spíše na duševních imponderabilích. Propaganda peněz působí jenom tam, kde dané psychologické skutečnosti umožňují duševní odklon od reality... Kapitál neovládá hospodářství, nýbrž světové finance jsou ovládány psychickými reakcemi pocházejícími z hospodářské formy kapitalismu. Tato moc nespočívá v penězích, nýbrž ve víře v peníze psychicky fundované.« (Vergin: »Das unbewusste Europa«.) Obecně se myslí, že míti smysl pro peníze znamená míti smysl pro realitu. Pravý opak je pravda. Peníze jsou abstraktem, jež uvádí všechny věci na společného jmenovatele. Kdo má smysl pro životní realitu, jako ji má v plné míře umělec, básník, ten často právě proto nemívá dost smyslu pro peníze.

Lidé abstraktně myslící velmi snadno se vmyslí do fiktivního peněžního hospodářství, na př. Židé. Ve svých »Třech řečech o židovství« vykládá Martin Buber psychologii židovského obchodníka jeho vykořeněností z půdy, nedostatkem smyslu pro pravou realitu. Tharaud se ve svém románě »Ve stínu kříže« táže, jak jest to možno, že židovský chlapec v Podkarpatské Rusi od mládí řeší nej-abstraktnější otázky talmudu, pojednou však nechá theologie a stane oběma nohama v praktickém životě a má obchodní úspěchy. Vykládá to takto: Naučil se při talmudské dialektice hluboce pohrdat myšlenkou, jež se jeví samozřejmou, navykl si myslit komplikovaně a abstraktně a to jest zárukou úspěchu i v obchodě. Velmi mnoho materiálu o tom nalezneme i u Sombarta, který nám vylíčil, jak

vznikl moderní homo oeconomicus. Vždyť peníze jsou pojmem přímo mystickým. Ne neprávem je nazval Bloy neustále obíhající krví chudého.

Když nedávno ustoupila Anglie od zlatého standardu, byla rozvinuta opět otázka, zda celý náš hospodářský život nespočívá v podstatě na fikcích. Zlato má vlastně podivný osud. Dlouhá léta odpočívá někde v zemi, v díře a pak přijdou zlatokopové, vytáhnou je z té díry, zpracují je, načež se dostane zase do jiné díry v zemi, do podzemního bankovního tresoru a tam odpočívá léta a léta. Kdyby jednoho dne někdo ukradl všechno zlato, které mají národní banky všech států a nikdo se o tom nedověděl, nezměnilo by se patrně na našem hospodářském životě nic. Víme přece dávno, že zlato nemá stabilní a neměnné hodnoty, pro niž se stalo starým národům východiskem všeho měření a vážení. Jak variabilní je cena zlata, o tom nás mohl poučit článek zubního lékaře, který vypravoval, že dostal od pacienta americký desetidolar, aby mu z něho udělal plombu. Lékaři se desetidolar nehodil, šel jej vyměnit do banky a pochodil dobře. Mohl nakoupit zlata daleko více, než za materiální hodnotu desetidolaru. Opakoval však týž experiment se zlatou desetikorunou rakouskou a prodělal. Jde opravdu jenom o příčiny psychologické, nikoli o objektivní cenu zlata. Od té doby, co známe platinu a radium dávno již nemá zlato toho privilegovaného postavení, které kdysi mělo a dávno již není alchymistů, kteří by vlastnosti zlata odvozovali od Kamene Mudrců a od Velkého Elixiru. Vždyť dnes každý druhý člověk má zlaté plomby v ústech. Počítání podle zlatého standardu se stalo více méně konvencí a již dávno povstaly celé národohospodářské školy, které učily, že hodnota peněz není v materiální ceně jejich zlata, nebo zlata, jež stojí za bankovkami či státovkami, nýbrž že cena peněz jest hodnotou konvenční.

Ba jsme i svědky toho, že se vrátil v pozměněné formě starý středověký scholastický spor mezi nominalismem a realismem, jenom že tentokrát se tomu říkalo spor mezi nominalismem a metalismem. Podstata sporu byla však táž. Ve sporu nominalisticko-realistickém, jak známo, šlo o to, zda pojem věci má sám o sobě samostatnou bytnost. Byly pojmy před věcmi nebo byly odvozeny jako abstrakta teprve z konkrétních věcí, nebo jsou ve věcech? (Universalia ante rem, post rem, in re?) Nešlo tu jen o pouhou hru s pojmy a o neplodnou dialektiku, nýbrž o sám problém podstaty věci. Nevrátil se starý scholastický spor v nové podobě do národního hospodářství? Jest hodnota peněz v pojmu nebo v kovu? V čem jest zejména hodnota peněz papírových, jež pozbudou hodnoty, jakmile se vrátí zpět do Národní Banky, která je vydala a nabývají jí zase, jakmile opustí její tresory? Když se dále zamyslíme nad teorií hodnoty, pojmem a definicí hodnoty vůbec, pak se ocitneme najednou v říši nejabstraktnější filosofie, třeba jsme vyšli z hodnot zdánlivě nejreálnějších, z hodnot hospodářského světa. Dodnes má zlatá modla svou mystiku a svoje mysterie. Přemnoho národohospodářských myslitelů, filosofů, sociálních politiků a etiků si láme hlavu, jak to udělat, aby místo fikce a spekulace zavládla zase reální výměna statků, aby se výroba přestala řídit spekulací a pomysly, nýbrž aby se zase řídila zákonem nabídky a poptávky, kdysi zákonem domněle železným, dnes hospodářskou krizí značně porušeným. Otázka návratu principu ekvivalence není jen otázkou ryze hospodářskou, není otázkou technické obratnosti, nebo chytrosti. Jest otázkou ethickou, filosofickou, otázkou životní moudrosti. Jak se z hospodářské převahy vyvíjejí ony psychické reakce, o nichž mluví Vergin, jak se kolem peněz hromadí prestiž, nimbus a posléze autorita, jsem se pokusil analyzovati ve své knize »Autorita«.

Jisto jest, že dnes se ujalo slovo, kterého minulé věky neznaly: »hospodářský vůdce«. Zvláště v politické terminologii Německa se s tímto pojmem velmi často setkáváme. Zlomyslní jazykové ovšem říkají, že modním slovíčkem »Wirtschaftsführer« dávají se označovati prostě páni, jimž se říkalo dříve velkoobchodníci nebo generální ředitelé, zkrátka lidé, kteří vydělávají mnoho peněz, což je někdy snazší než vydělat peněz málo, neboť podle známého výroku Kruppova nejtěžší se schází prvních deset tisíc dolarů. Ale naše doba žije ve znamení hospodářských problémů. O světové politice rozhodují jistě daleko větší měrou hospodářští experti, než diplomaté. Po vůdci vojenském, intelektuálním, politickém, hledá se vůdce hospodářský a není-li ho, pak jej zastoupí náhražky. Ve Wieserově knize

»O zákoně moci« jest pěkná formule, že totiž »hospodářský vůdce ve formě soukromého práva vykonává kus moci veřejné«. Jako každé vůdcovství i vůdcovství hospodářské má svůj vývoj od vůdcovství anonymního k vůdcovství osobnímu. Kde hospodářský podnik jest již komplexem mnoha set, ano tisíců zaměstnanců, tam jest problém vůdce právě tak akutní, jako všude jinde, kde je dav lidí pohromadě a kde pracuje za společným cílem. Zakladatelé velkých podniků byli osobnostmi v pravém slova smyslu, i když se jejich život nehodil vždy právě do čítanek.

Kdo čte historii vzniku velkých jmění amerických, ten ví dobře, že sladkobolná legenda o malém kolportérovi, jenž si s píli a poctivostí uskládal první milion, aby z milionu udělal miliardu, je právě jen příběhem čítankovým. Ale i k tomu, aby někdo byl opravdovým žralokem, musí mít formát. Byly a jsou to individuality, jež svým vůdcovstvím udávají tón a tempo hospodářskému životu a tak zasahují svým podnikáním soukromým do sféry veřejné. Vliv podnikatelův zasahá daleko dále, než mu zaručuje litera smluv uzavřených s dodavateli, se zaměstnanci a s dělníky. Hospodářský vůdce vykonává svůj vliv nejvíce tam, kde přímo neporoučí a to tím, že některé osoby a podniky vytiskne z trhu a že jim jinak diktuje své hospodářské podmínky. Často bývají určitá odvětví průmyslu na př. interesována na propagandě, jež jim zajistí odbyt. Váleční průmyslníci bývají proto zastanci divokého šovinismu vedoucího k válkám. V poválečné literatuře se objevily knihy dokazující, že tito hlasatelé nacionalismu dodávali za války nejenom zbraně svému národu proti nepříteli, ale často prostřednictvím affilovaných podniků svého koncernu i nepříteli samotnému. Tvrdí se ovšem, že dnes nemá ani válečný průmysl přímého interestu na válkách ježto risiko je větší, než možnost výdělku. Ale jsou jiné zájmy mezinárodního kapitálu, jež svádějí některé representanty těžkého průmyslu, aby svůj vliv a své vůdcovství hleděli uplatnit přímo politicky, třebaže se válka dnes stává špatným obchodem i pro sám válečný průmysl, ježto války jsou provázeny nedůvěrou a nedůvěra úvěrovými potížemi. Lze říci paradoxně, že lidé musí mít k sobě trochu důvěry, i když chtějí vyrábět proti sobě kanony. Důvěra není pouhým lycickým citem, nýbrž činitelem velmi mocným. Velké jmění Rotschildů na př. bylo vybudováno především na naprosté vzájemné důvěře pěti bratří. Jejich jmění je vybudováno na mezistátním žirokontě. Důvěra však pojem zase nejenom hospodářský, ale především ethický, jak zdůraznil i nynější papež ve své encyklice k hospodářské krizi »Nova impendet«. Pokusy průmyslníků o přímé uplatnění politického vlivu nekončívají vždy dobře, jako se vůbec mstí v politice diletantství.

Moc, již někdo nabývá hospodářským vůdcovstvím se často rozplývá již v druhé, v třetí generaci. Nahromaděné bohatství samo nepomáhá, chybí-li osobnost, jež dovede oživit mrtvý kov nebo mrtvé papíry, ostatně mnohonásobně substituované, což značně modifikuje i dnešní pojem majetku. Je naprosto jisto, že klasická doba hospodářského individualismu jest již za námi. Ale to neznamená, že kolektivum může nahradit hospodářskou iniciativu, přes to, že má dnes kapitál sklon se kolektivizovat. Vzniká velmi komplikovaná interpenence veškerého hospodářského života, ale to neznamená, že jest úplně setřen rozdíl mezi hospodářstvím soukromým a veřejným. Sbližují se velmi obě formy hospodářství. Mnozí prorokují že nejbližší formou hospodářství bude »kapitalism bez kapitalistů«, to jest hospodářství sice kapitalistické, ale regulované ohledy veřejnými, zvláště vzhledem k distribuci. Prožíváme právě na poli národohospodářském přímo období jakéhosi mesianismu, kdy souvislost mezi hmotou a duchem jest pocíťována více, než kdy jindy.

Byly doby, kdy Merkur byl patronem obchodníků i zlodějů. Již středověké cechy zjednaly však nápravu. Jmění získaná spekulací se spekulací zase velmi rychle rozplynula. Kde jsou dnes všichni ti Stinnesové, Boselové, Castiglioni a Kreugeré, tito kondottieri konjunktury? I stavovská morálka musí mít své nejvyšší principy z morálky obecné. To platí pro obchodníka jako pro politika.

Že jest mezi hospodářstvím a nejduchovějšími zájmy doby často souvislost velmi úzká, vědí národohospodáři již dávno. Weber ukázal na př. jak reformace souvisela úzce s vývojem moderního kapitalismu, neboť majetek byl pokládán za přímé Boží požehnání a zapomnělo se na význam chudoby. Z každého období dějin lze tyto souvislosti dokázati. Bernhard Brentano napsal dokonce knihu o kapi-

talismu a krásné literatuře. Hospodaření ve velkých kompletech, moderní architektura, jež počítá jen s masami hmoty a potírá detail a ornament souvisí se snahou moderního člověka vyváznouti z osiřelého individualismu minulých věků. I moderní kapitalismus se svými trusty a koncerny jest výrazem moderní touhy po totalitě. I bolševictví jest dokladem této snahy. Moderní technika stala se velikým nástrojem v rukou lidstva, jež ztratilo smysl pro osud jednotlivců, smysl pro srdce a pro duši. Proto se tak často stává nástrojem smrti, místo aby byla nástrojem života. Jest otázkou životní moudrosti, jak ji vrátiti původnímu úkolu.

PROF. DR. C. HARAOUÍ:

JE KAPITALISMUS ZODPOVĚDNÝ ZA KRISI?

Již po léta jsme trpělivě očekávali — pod vlivem národohospodářských teoretiků — konec cyklické krise, jejíž zhoubné účinky na nás doléhaly. A opravdu pojem »cyklu« obsahuje myšlenku děje dočasného; po periodě klesnutí cen, podle okolností více nebo méně prodloužené má následovati rytmus vyrovnaného hospodářského života. Situace se však nelepší. V některých odvětvích lidské aktivity se dokonce zhoršuje.

Mnoho podnikatelů a mnoho těch, jež stojí v čele vlád, opouští teoretiky a nemůže již podržeti pasivní postavení naproti zcela desorganiso vanému hospodářství. Tito lidé poslouchali prorocství z konce roku 1930, podle nichž perioda nízkých cen surovin měla se skončiti začátkem léta 1931. Víme ze zkušenosti, jak křehké byly vysvětlovací formule ministrů.

Instinktivně pochopili vedoucí činitelé velikých podniků, že nebylo možno porozuměti a proniknouti celou krisi pouhým rozborem, a to poněkud povrchním, alternací, nevyhnutelných v režimu nadvýroby, a majících za následek pokles cen, jenž reguluje světový trh a zlepšuje jej.

Pokud se týče ministrů, eventuálně vlád, ti zase přičítali největší důležitost událostem politickým. Všimli si okamžitě, že nejistota a nedostatek trvalé bezpečnosti ve vztazích velikých národů, na př. Německa a Francie, byly s to položiti citelné překážky mezinárodnímu oběhu kapitálů.

Politikové si všimli více než národohospodáři nepřizpůsobení cen v malém změnám cen ve velkém. Národohospodáři jsou toho názoru, že cena placená spotřebitelem se mění podle prodejních podmínek výrobcových teprve vždy po určitém čase. To se dá snadno vysvětliti.

Avšak mezi cenami ve velkém a cenami v malém zůstával rozpor stále a stále, a bylo vskutku nutno si všimnouti, že v národním hospodářství skoro všech národů došlo ke změně, jež dává krisi novou a vážnou tvářnost. Spousta těch, jež mají co společného s obchodem nebo s vládou, opouští dnes konstrukce teoretiků a nahrazují myšlenku cyklické krise pojmem vývoje kapitalismu, pojmem krise režimu.

Kapitalistický režim není prostě hospodářským prostředím, jež zajišťuje výrobu pomocí nastřádaných a nahromaděných úspor, které nesou jméno kapitál. Prostředí zcela kolektivistické, totiž sovětský režim, vyrábí úplně takovým způsobem. Přece je tu však jeden rozdíl: nástroj pracovní je majetkem dělníků, proletářů, kolektivity.

Z toho se uzavírá, že hlavní známkou kapitalismu je detence kapitálu ve prospěchu osob, které nemusejí býti podnikateli a těmi, jež uvádějí v chod výrobní prostředky.

S tohoto hlediska dnešní krise nemůže míti hlubokých a škodlivých následků pro kapitalistický režim. Není tu nebezpečí revoluce, ale prostě ztrát, vážných pro jednotlivce, kteří nemají už žádných výhod ze svých úspor a dokonce vidí, jak se tyto úspory obracejí v niveč. Je to trapné, ale režim sám trvá dále.

Bylo by však vrcholně povrchním, nedostatečným omeziti se na tyto názory, na takový rozbor.